

שילוב בעלי-חיים בהוויה הבית-ספרית **בבית-הספר "הדרור" במבשרת-ציון**

מיכל אשרי*

התכנית לטיפול יחס חיובי לבעלי-חיים, התחילה לפעול בבית ספרנו לפני כחמש שנים והתפתחה באופן הדרגתי. כיום בעלי-החיים הם חלק מן ההוויה הבית-ספרית. בכל פינה ובכל מקום אליו נפנה נפגוש בעלי-חיים: בכיתות, במסדרונות ובחצר. הרעיון לשלב בעלי-חיים במרחבי הלימוד (כיתות, מבואות), ולא לרכזם בפינת חי אחת בבית-הספר צמח מתוך אמונה שהקרבה לבעלי-חיים ונוכחותם בכל מקום, תכשיר את לבבות הילדים לפתח יחס חיובי ואהדה לבעלי-החיים. ואכן, ההתבוננות היומיומית בבעלי-החיים תוך כדי לימוד ומשחק, הסירה את תחושת הניכור שאפיינה ילדים רבים, קירבה אותם לבעלי-החיים וגרמה להם הנאה. הכול נעשה בקצב שלהם ומרצונם החופשי. התרומה של נוכחות בעלי-החיים במרחבי בית-הספר ניכרת בשלושה היבטים עיקריים: הגברת ההנאה וההנעה, הפחתת האלימות ומתן מענה רגשי לילדים עם צרכים מיוחדים. שלושת היבטים אלה מפורטים להלן:

הגברת ההנאה וההנעה

הילדים אוהבים ללמוד בקרבתם של בעלי-החיים. האינטרקציה ביניהם מסייעת ליצירת אווירה רגועה בזמן השיעור ותורמת ללמידה משמעותית של תכנים, מיומנויות, ערכים והתנהגויות. אצלנו בבית-הספר, ניתן לא פעם לראות בשיעור ילדים לומדים כשעל ברכיהם בעלי-חיים. גישה זו מקובלת בבית-הספר כיוון שהתלמידים והמורים, מודעים לכך שנוכחות בעלי-החיים והמגע שלהם עוזרים להגברת הקשב של התלמידים. דוגמה מחיי בית-הספר מתגלמת באירוע הבא: מורה לימדה ילדה בכיתה א' את פעולות החשבון כשהיא יושבת בתוך כלוב הארנבים הגדול, כיוון שרק כך השיגה את שיתוף הפעולה של הילדה.

בשיעורי מדע וטכנולוגיה יש לבעלי-החיים מקום מיוחד, והם זוכים לטיפול משמעותי בהקשר לתחומי תוכן אחדים:

– בתחום המשנה "עולם היצורים החיים" שבתחום התוכן "מדעי החיים" מתוודעים התלמידים החל מהכיתות הנמוכות לצרכים החיוניים לקיומם של בעלי-החיים וליחסי הגומלין בינם לבין סביבתם באמצעות תצפיות שהם עורכים. במקביל מתבצע מעקב שוטף אחר בריאותם והתפתחותם של בעלי-החיים ב"טיפת חלב" – בעלי-החיים נשקלים ונבדקים לעתים מזומנות. התלמידים חווים התנהגויות של בעלי-החיים, מלווים אותם בשמחה ובעצב, ומפתחים מודעות לצרכי הקיום שלהם, לחשיבות התאמתם לסביבת החיים, למאפייני חיים ועוד.

* מיכל אשרי היא מורה למדע וטכנולוגיה ומרכזת מקצוע בבית-הספר דרור, מבשרת ציון

- בתחום המשנה "האדם, בריאותו, התנהגותו ואיכות חייו" שבתחום התוכן "מדעי החיים" עוקבים התלמידים אחר תהליך הנשימה של יצורים חיים בסביבות חיים שונות (אוויר, מים) ובוחנים את התאמת בעלי-החיים לנשימה בסביבות אלה.
 - המעקב הצמוד של הילדים אחר בעלי-החיים והשמירה על בריאותם כחלק בלתי נפרד מהטיפול בהם, הביאו את התלמידים לפיתוח מודעות גבוהה לחשיבות השמירה על הרגלי תזונה והיגיינה נאותים ולאימוץ התנהגויות המקדמות את בריאותם בדרך מהנה וחיונית. אימוץ התנהגות בריאותית ברמה האישית נובע ישירות מן האחריות שלקחו על עצמם התלמידים בסיפוק צרכי בעלי-החיים שעל בריאותם הם מופקדים.
 - ערך מוסף ללמידה בסביבת בעלי-חיים הוא פיתוח מודעות לשמירה על איכות הסביבה. הילדים לומדים ממקור ראשון כי שינוי בסביבתם של בעלי-החיים האהובים, עשוי להשפיע על התנהגותם ובריאותם. כך לומדים הילדים "על בשרם" שחיוני לשמור על הסביבה, אם לא למענם, אזי למען בעלי-החיים היקרים להם.
 - גם במקצועות לימוד אחרים משולבים בעלי-החיים:
 - בשיעורי תורה, הילדים בודקים אילו בעלי-חיים, מבין אילו הנמצאים בבית-הספר, מצויינים בכל אחד מימי הבריאה. בשיעור על תיבת נח הם דנים בשאלה: האם בעלי-החיים יכולים לחיות זה עם זה בתיבה, על פי היכרותם עם אורחות החיים של בעלי-החיים השונים.
 - בכיתה ג' הם מזהים את בעלי-החיים המדבריים המתקיימים דרך קבע בבית-הספר ומתוודעים לדרכי התאמתם לחיי מדבר במסגרת הנושא: "מסעות בני-ישראל במדבר בעקבות יציאת-מצרים".
 - בשיעורי חשבון הם מחשבים את גודל מנות המזון ושוקלים את הכמויות המתאימות להזנת בעלי-החיים. בנושא אחר, הם לומדים על המושג "נפח" באמצעות חישוב נפח הכלוב הדרוש לבעלי-החיים ותכנון הנפח שיידרש, אם ייוולדו צאצאים נוספים, ומספר הפרטים בכלוב יגדל.
 - בעלי-החיים משולבים במסגרת לימוד מיומנויות הקריאה והכתיבה בכיתות א' ב': הילדים כותבים תעודות זהות לבעלי-החיים, קוראים הוראות פשוטות כיצד לטפל בהם ומפרקים ומרכיבים מילים להברות סביב שמות בעלי-החיים שבבית-הספר.
 - בעלי-החיים משמשים כ"דוגמנים" בשיעורי ציור וכמושא לתכנון והכנת קופסאות גידול כחלק משיעורי האמנות.
 - בשיעורי אוריינות לשונית הילדים כותבים על בעלי-החיים כאשר הם עוסקים בסוגות, כמו משלים ואגדות.
 - בשיעורי אנגלית הילדים משחקים, כותבים וקוראים על בעלי-החיים בשפה האנגלית.
- מן הראוי לציין כי כאשר הילדים לומדים בסביבת בעלי-חיים ובאמצעותם התייחסותם לשיעור היא כאל "שיעור חופשי", אך הלמידה שהם מפיקים הנה משמעותית ביותר. בנוסף למפגש הישיר עם בעלי-החיים מועשרת חווית הלמידה בהרצאות מומחים, בסרטים ובפעילויות חקר המזמנות טיפול במיומנויות היסוד של החקר המדעי ובמיומנויות של טיפול במידע. ההתייחסות הבלתי פורמלית של הילדים לתהליכי הוראה-למידה המתקיימים בסביבת בעלי-החיים יכולה להיות מוסברת על ידי הגורמים הבאים:

- היחס החיובי של הילדים לנושא בעלי-החיים – אהבתם לבעלי-החיים והרלוונטיות שלהם לחיי היומיום של הילדים .
 - הקרבה לבעלי-החיים מספקת הרגשה חמימה ונוחה ויוצרת חווית למידה חיובית.
 - הלמידה בקבוצות הטרוגניות רב-גיליות, סביב נושא המעורר עניין משותף בקרב כל ילדי הקבוצה, תורמת ללמידה שיתופית בלתי מאיימת ולחיזוק הרגשת הביטחון של הלומדים.
- קשה לנו להצביע על גורם ספציפי לחוויה המענגת שחווים הילדים, אך ניתן לומר בהכללה כי הילדים נהנים ללמוד בדרך זו, וכי נוכחות בעלי-החיים תורמת ליצירת אווירה של הנאה והנעה.

הפחתת האלימות

מן הניסיון שאנו חווים אפשר לומר שנוכחותם של בעלי-החיים, המהווים חלק מן הסביבה הלימודית בבית-הספר, תורמת להורדה משמעותית באלימות הילדים, הן כלפי בעלי-החיים והן בינם לבין עצמם. הילדים הסולדים ממגע ואלה הנוגעים בכל דבר ללא אבחנה, לומדים לעדן את התנהגותם דרך הליטוף והמגע עם בעלי-החיים. הילדים הבעייתיים שהיו מעורבים דרך קבע בקטטות ובמריבות התרחקו ממוקדי המריבה בזכות טיפולם בבעלי-החיים. ילדים שלא השתלבו במסגרת הלימודים ונהגו להסתובב בבית-הספר חסרי מעש, פעילים כיום בטיפול בבעלי-החיים ואף מדריכים מורות ותלמידים בנושאים הקשורים בבעלי-החיים. רבים מבין הילדים הללו מציעים מיזמתם עזרה לילדים קטנים מהם, ביטחונם העצמי ותחושת הערך העצמי שלהם מתחזקים, הרגשת השייכות שלהם למסגרת כולה הולכת ומתעצמת, והם באים לבית-הספר בראש מורם.

בעלי-החיים מספקים מענה רגשי לילדים עם צרכים מיוחדים

הקשר עם בעלי-החיים מוביל לשיפור התפקוד בתחום האישי, בתחום החברתי ובתחום הגופני-מוטורי.

בתחום האישי-רגשי. הקשר עם בעלי-החיים מוביל לשיפור באיכות התקשורת המילולית והלא מילולית, לשיפור במצב הרוח, להתמודדות בהצלחה עם תוקפנות והתגברות על פחדים, לירידה ברמת החרדה ולעלייה בתחושת הערך העצמי. בעלי-החיים עוזרים לילדים להתמודד גם עם עובדות ומצבים שהם חלק בלתי נפרד מהחיים כמו: מוות, פרידה, מחלה, קנאת אחים, לידה ויצירת חיים חדשים. בעלי-החיים מספקים מענה רגשי לילדים הזקוקים למגע ולאהבה. לילדים המבודדים מבחינה חברתית הם משמשים קרש הצלה חברתי, שהרי בעלי-החיים מקבלים אותם ללא משוא פנים ובלא שיפוטיות. יתרה מזאת, מחקרים מדעיים מראים כי הקרבה לבעלי-חיים משפיעה גם על תפקודים פיסיוולוגיים, כגון: הורדת לחץ-דם, הורדת לחץ (stress) ואפילו העלאת תוחלת החיים.

בתחום החברתי. בעלי-החיים יכולים לסייע לילדים המתקשים ביצירת קשר עם ילדים או מבוגרים אחרים ולהוות תחליף זמני לקשר עם בני אנוש וכך למנוע בדידות וניכור בבית-הספר. בנוסף, יוזם בית-הספר פגישות קבוצתיות מתוכננות ומונחות, שבמסגרתן דנים בסוגיות חברתיות, במותר ובאסור, במקובל וברצוי, במטרה להביא את הילדים לאימוץ נורמות התנהגות ראויות.

בתחום הגופני-מוטורי. הילד מתנסה בהפעלת כלים ומכשירים הדרושים לטיפול השוטף בבעלי-החיים המסייעים בפיתוח מוטוריקה עדינה וקואורדינציה. הקשר עם בעלי-החיים משמש גם כזרז לשינוי בהתנהגות. בעקבות התלות ההדדית בין בעל-החיים והילדים מתפתחים אצלם תחושת אחריות, יכולת קבלה, נתינה ודאגה לזולת כמו גם דחיית סיפוקים, סבלנות והקשבה, שיתוף פעולה, הארכת טווח הריכוז, יכולת התבוננות, הגברת הסקרנות, מילוי הוראות, וטיפול כישורי בחירה.

בתחום הקוגניטיבי. החשיפה לתופעות ולהתנהגויות של בעלי-החיים, המערבות תצפית וחקירה יומיומיות, משפרים את מיומנויות החשיבה והעשייה והופכים אותם לחלק מארגז הכלים של הילדים.

לסיכום, אנו מאמינים שקרבתם של בעלי-החיים מזמנת תנאים ייחודיים המעודדים למידה באווירה רגועה ומקבלת, יוצרת תחושות של הנעה והנאה ונותנת מענה לצרכים האישיים של כל ילד וילד ועל כך תודתנו לבעלי-החיים.

קבוצת נאמני בעלי-החיים (נבח"ים)

פרויקט אימוץ בעלי-החיים החל בבית-הספר לפני כ-5 שנים. בתחילתו, נבחרו מספר ילדים מכיתות נבחרות לצורך טיפול, תצפית ומעקב אחר בעלי-החיים. בשלב הבא, הוכנסו כלובי גידול ובהם בעלי-חיים אל הכיתות והתכנית הורחבה לתצפיות, מעקב וחקר אחר בעלי-החיים גם בסביבת המגורים (במידת האפשר). במקביל השתלם כל צוות בית-הספר בנושאים הקשורים לגידול בעלי-חיים במטרה לשלב אותם בכל מקצועות הלימוד.

כיום מתבצעת השמירה על בריאותם ואיכות חייהם של בעלי-החיים בבית-הספר, המונה 600 תלמידים, בעזרתה של קבוצת ילדים הנקראת "נבח"ים" (נאמני בעלי-חיים). קבוצה זו הוקמה בתחילת השנה כדי לטפל בבעלי-החיים המצויים ברחבי בית-הספר. עם זאת, לשלומם של בעלי-החיים הנמצאים בכיתות, אחראים ילדי הכיתה והמחנכות.

הקבוצה נפגשת אחת לשבוע ועוסקת בשלושה נושאים: מצבם של בעלי-החיים בבית-הספר, העמקת הידע בנושא בעלי-החיים וסביבת מחייתם, ודיון בנושאים רגשיים המעסיקים את הילדים. במסגרת המפגש מחפשים הילדים פתרונות אפשריים לבעיות בריאותיות או התנהגותיות שהתעוררו במהלך השבוע ונחשפים לידע ווטרינרי הנחוץ להם לשמירה על בריאותם של בעלי-החיים. קבוצת נאמני בעלי-החיים מורכבת מילדים שנבחרו על ידי המחנכות בשל אהבתם לבעלי-חיים, בהנחה שהטיפול בבעלי-חיים יעזור לילדים אלה לעזור לעצמם. בקבוצה משתתפים ילדים מכיתות ג'ו'. ההשתתפות בקבוצה דורשת מן הילדים מחויבות שכן מדובר באחריות לשלומם ובריאותם של בעלי-החיים – משימה הכרוכה בדאגה יומיומית. הנבח"ים פעילים בכל זמן פנוי, כולל בחופשות, ומבלים את כל זמנם הפנוי בסביבת כלובי בעלי-החיים. פעילותם הורחבה לאחרונה גם להנחיית ילדים, להנחיית מורים המשלבים את בעלי-החיים בתהליכי הלמידה, לעזרה בטיפול בבעלי-החיים בכיתות ולניקיון יומיומי של הכלובים. ראוי לציין כי הם זוכים בבית-הספר למעמד מיוחד, מזוהים כמומחים בנושא בעלי-חיים ומוקפים בחברים רבים מכל שכבות הגיל. ואכן, אמנם הם נדרשים לקחת אחריות ולוותר על זמן פנוי בהפסקות, אך מנגד הם זוכים למעמד מיוחד ויחס מועדף. כיום מונה הקבוצה, המאופיינת בדינמיות ומבוססת על התנדבות, כ-40 ילדים. תלמידים שאינם מסוגלים או אינם רוצים להמשיך בהתחייבות שלקחו על עצמם, חייבים להודיע על כך מראש ולהמשיך בתפקידם עד למציאת מחליף ואף לבצע תקופת חפיפה עם הנב"ח החדש.